

ТЕОРЕТИЧНЕ РОЗУМІННЯ СИСТЕМИ ПРАВОВИХ ФОРМ ЗАХИСТУ КОРПОРАТИВНИХ ВІДНОСИН

Анотація. У роботі представлені правові конструкти, які визначають можливість формування якісно нових розумінь перспектив розвитку корпоративних відносин. Автором доведено, що на сьогодні існує дві протилежні точки зору в питанні природи конструкції права на захист. Відповідно до першої, право на захист є складовою суб'єктивного цивільного права. Теоретична позиція інших вчених полягає в тому, що право на захист є самостійним по відношенню до суб'єктивного цивільного права. Аргументовано, що таке право може бути реалізовано в межах охоронних правовідносин, тому право на захист знаходить свій прояв виключно за межами розвитку регулятивного правовідношення. Віднесення правомочності на захист до складової суб'єктивного цивільного права звужує сферу реалізації такої правомочності межами здійснення відповідного суб'єктивного цивільного права, елементом якого воно є. Правові можливості, гарантовані державою, не обмежуються суб'єктивним цивільним правом. Останні, будучи опосередкованим природним правом, включають у себе правовий інтерес як форму прагнення людини в задоволенні потреб особистості. Механізм реалізації правового інтересу в цивільних правовідносинах, у структурі яких активна особа не має суб'єктивних цивільних прав, не обмежує здатність забезпечити захист суб'єктивних цивільних прав такої особи в інших, пов'язаних із ним цивільних правовідносинах. Формування правового інтересу особи генерується із наявного суб'єктивного цивільного права цієї особи в суміжних правовідносинах, охорона яких забезпечується за посередництвом захисту правового інтересу.

Ключові слова: корпоративні правовідносини, захист цивільних прав, правовий інтерес, цивільні правовідносини, зміст правовідносин.

Анатолій Володимирович Коструба

Кафедра гражданского права
Прикарпатский национальный университет имени Василия Стефаника
Ивано-Франковск, Украина

ТЕОРЕТИЧЕСКОЕ ПОНИМАНИЕ СИСТЕМЫ ПРАВОВЫХ ФОРМ ЗАЩИТЫ КОРПОРАТИВНЫХ ОТНОШЕНИЙ

Аннотация. В работе представлены правовые конструкты, которые определяют возможность формирования качественно новых пониманий перспектив развития корпоративных отношений. Автором доказано, что на сегодняшний день существуют две противоположные точки зрения в вопросе природы конструкции права на защиту. Согласно первой, право на защиту является составной субъективного гражданского права. Теоретическая позиция других ученых заключается в том, что право на защиту является

ся самостоятельным по отношению к субъективному гражданскому праву. Аргументировано, что такое право может быть реализовано в рамках охранительных правоотношений, поэтому право на защиту находит свое проявление исключительно за пределами развития регулятивного правоотношения. Отнесение правомочия на защиту к составляющей субъективного гражданского права сужает сферу реализации такого правомочия пределами осуществления соответствующего субъективного гражданского права, элементом которого оно является. Правовые возможности, гарантированные государством, не ограничиваются субъективным гражданским правом. Последние, будучи опосредованным естественным правом, включают в себя правовой интерес как форму стремления человека в удовлетворении потребностей личности. Механизм реализации правового интереса в гражданских правоотношениях, в структуре которых активная личность не имеет субъективных гражданских прав, не ограничивает способность обеспечить защиту субъективных гражданских прав такого лица в других, связанных с ним гражданских правоотношениях. Формирование правового интереса лица генерируется из имеющегося субъективного гражданского права этого лица в смежных правоотношениях, охрана которых обеспечивается посредством защиты правового интереса.

Ключевые слова: корпоративные правоотношения, защита гражданских прав, правовой интерес, гражданские правоотношения, содержание правоотношений.

Anatoly V. Kostruba

Department of Civil Law

Vasyl Stefanyk Precarpathian National University

Ivano-Frankivsk, Ukraine

THEORETICAL UNDERSTANDING OF THE SYSTEM OF LEGAL FORMS OF PROTECTION OF CORPORATE RELATIONS

Abstract. *The work presents legal constructs that determine the possibility of forming brand new understandings of the prospects for the development of corporate relations. The author has proved that there are two opposing views about the nature of construction of the right to protection today. According to the first view, the right to protection is an integral part of subjective civil law. The theoretical position of other scholars is that the right to protection is independent in relation to subjective civil law. It is argued that such a right can be implemented within the framework of a guarding legal relationship; therefore, the right to defense is manifested solely outside the development of a regulatory legal relationship. Assigning the right to protection to the component of subjective civil law reduces the scope of the realization of such right within the boundaries of the implementation of the relevant subjective civil law, which is its element. Legal opportunities, which are guaranteed by the state, are not limited to subjective civil law. As an indirect natural law, the latter include legal interest as a form of human desire to satisfy the needs of the individual. The mechanism of realization of legal interest in civil legal relations, in the structure of which an active person does not have subjective civil rights, does not limit the ability to provide protection of subjective civil rights of such person in other related civil legal relations. Formation of legal interest of a person is generated from the existing subjective civil law of this person in contiguous legal relations, defence of which is provided through the protection of legal interest.*

Keywords: corporate legal relations, protection of civil rights, legal interest, civil legal relations, content of legal relations.

ВСТУП

Продовжуючи думку видатного цивіліста, слід зазначити, що правовий захист є найбільш дієвим засобом досягнення результативності цивільних правовідносин, забезпечення ефективності якого в правовому регулюванні суспільних відносин в Україні складає вагомий пласт сучасної цивілістичної проблеми.

Загальні засади захисту прав особи декларовані в ст. 8 Конституції України, відповідно до якої звернення до суду для захисту конституційних прав і свобод людини і громадянина гарантується безпосередньо на підставі Конституції України; а також у ст. 13, яка забезпечує захист прав усіх суб'єктів права власності і господарювання; ст. 32, відповідно до положень якої кожному гарантується судовий захист права спростовувати недостовірну інформацію про себе і членів своєї сім'ї та права вимагати вилучення будь-якої інформації, а також право на відшкодування матеріальної і моральної шкоди, завданої збиранням, зберіганням, використанням та поширенням такої недостовірної інформації, тощо [1]. У свою чергу, встановлені державою конституційно-правові норми та принципи вимагають активної правотворчої діяльності з боку органів державної влади України, що повинно відбуватися на належному науковому підґрунті.

Критерієм розмежування суб'єктивного цивільного права і правового інтересу в цивільному праві України є спосіб їхнього правового захисту. В першому випадку різноманіття таких способів обумовлене структурою суб'єктивного цивільного права (правомочність на власні дії, правомочність вимоги). Захист суб'єктивного цивільного права здійснюється шляхом як пасивного, так і активного зобов'язання інших учасників цивільних правовідносин [2; 3].

Розвиток корпоративних правовідносин обумовлює постійне вдосконалення форм і способів їхнього захисту, що проявляється в забезпеченні реалізації суб'єктивних цивільних прав, а також інтересів учасників таких правовідносин, так само як і захисту не тільки безпосередньо учасників корпоративних правовідносин, але й пов'язаних із ними осіб [4; 5].

1. ОГЛЯД ЛІТЕРАТУРИ

1.1 Погляди приватного характеру

На сьогодні сформувалося дві протилежні точки зору до питання про природу такої конструкції, як право на захист. Відповідно до першої, право на захист є складовою суб'єктивного цивільного права.

У цьому аспекті слід навести аргументацію В. П. Грибанова: «Немає сумнівів у тому, що право на звернення до компетентних державних або громадських органів за захистом порушеного права нерозривно пов'язане з суб'єктивним матеріальним правом принаймні у двох відношеннях: по-перше, воно виникає лише

з порушенням суб'єктивного цивільного права або з його оскарженням іншими особами, по-друге, характер самої вимоги про захист права визначається характером порушеного або оспорюваного матеріального права, зміст і призначення якого в основному визначає і спосіб його захисту. Тому з матеріально-правової точки зору немає перешкод до того, щоб розглядати право на захист у його матеріально-правовому аспекті як одну з правомочностей самого суб'єктивного цивільного права» [6, с. 106].

Логіка вченого дає підстави для такого висновку. Якщо правомочність на захист є складовою суб'єктивного цивільного права як елемента структури цивільного правовідношення, то реалізація права на захист відбувається на певному етапі розвитку такого єдиного правовідношення. Тому недоцільно виокремлювати ще один вид цивільних правовідносин між тими ж суб'єктами і стосовно того ж об'єкта із тотожним обсягом правомочностей. У разі порушення право на захист як елемент суб'єктивного цивільного права набуває особливого стану напруженості, в результаті якого потерпіла особа має можливість його (відповідне право на захист) реалізувати [7, с. 104–107; 8, с. 532].

Теоретична позиція інших вчених (П. Ф. Єлісейкін, Є. Я. Мотовіловкер, З. В. Ромовська, П. Є. Крашенинніков тощо) полягає в тому, що право на захист є самостійним до відношенню до суб'єктивного цивільного права. Таке право може бути реалізовано в межах охоронних правовідносин, тому право на захист знаходить свій прояв винятково за межами розвитку регулятивного правовідношення.

Прибічники цієї точки зору наводять таку аргументацію своєї позиції.

По-перше, якщо припустити, що право на позов є складовою частиною регулятивного суб'єктивного права, то слід визнати, що його встановлення передуює виникненню юридичного обов'язку, що йому кореспондує (віндикаційна вимога проявляється до виникнення обов'язку незаконного володільця передати річ її власнику).

По-друге, закріплення права на захист як однієї з правомочностей суб'єктивного цивільного права свідчить про те, що виникнення права на позов і, відповідно, строк позовної давності пов'язані з моментом набуття суб'єктивного цивільного права особою. Інакше кажучи, суб'єктивне право на захист існує за відсутності правопорушення. З огляду на наведене, прихильники цієї точки зору вважають, що право на захист не є елементом суб'єктивного цивільного права, але самостійним суб'єктивним правом [9, с. 123].

1.2 Захист приватного характеру в корпоративних відносинах

Правова сутність законного інтересу в літературі ретельно досліджена І. В. Венедиктовою, яка на підставі проведеного аналізу зводить цю категорію до таких аспектів:

- існування законного інтересу неможливе без прагнення володіння благом, яке здатне задовольнити потребу особи;
- таке прагнення не може суперечити праву;
- бажане благо не може бути протиправним;
- необхідне проведення усвідомлених дій носієм інтересу з метою отримання блага;
- законний інтерес є передумовою реалізації суб'єктивного цивільного права, знаходиться за його межами, але перебуває в структурі суспільних відносин. Суб'єктивне цивільне право є засобом реалізації законного інтересу, який складається із соціальної потреби такої поведінки. Шляхом реалізації суб'єктивних цивільних прав інтерес втілюється в правовідносинах, які регулюються приватним правом;
- є самостійним об'єктом правового захисту;
- законний інтерес належить окремій особі, обумовлений його індивідуальними якостями, намаганням, мотивами і цілями, потребами такого суб'єкта [10, с. 109–114].

Необхідно зазначити, що проблема співвідношення правового інтересу й суб'єктивного цивільного права має різний вектор дослідження. Еклектичність цих двох феноменів у праві надихає вчених на їхнє поєднання. Так, Рудольф фон Ієрінг вважає, що інтерес є складовою права. Досліджуючи право як захищений інтерес, він доводить, що його реалізація забезпечується узгодженням інтересів соціальних груп. Інтерес утворює субстанцію суб'єктивного права, є його сутнісним моментом. Розвиток цієї ідеї отримує несподіване втілення у працях О. С. Іоффе, А. В. Венедиктова, Ю. К. Толстого, які відстоюють позицію, що інтерес є складовим елементом суб'єктивного цивільного права. «Подібно до того, як класовий інтерес визначає зміст волі панівного класу, яка була зведена в закон, так і індивідуальний інтерес уповноваженої особи визначає зміст його волі, наповнюючи її тим реальним суспільним змістом, без якого поняття волі – порожня абстракція. Якщо правильно, що природа права виявляє себе насамперед у характері задовольняючого правом інтересу, що втрата соціально значимого інтересу призводить і до втрати права, то є всі підстави для того, щоб включити інтерес у визначення суб'єктивного права...» [11, с. 45; 12, с. 49; 13, с. 38].

Загальний сенс наведеної позиції вчених систематизовано Є. Я. Мотовіловкером у такому: «Будь-яке суб'єктивне право являє собою право особи на чужу або власну поведінку, спрямоване на задоволення інтересу уповноваженого суб'єкта. Сенс, змістовність, цільова спрямованість поведінкового акту, який здійснює суб'єктивне право, однозначно обумовлюється визначеністю інтересу уповноваженої особи. І ми отримуємо абсолютно бідну абстракцію, якщо будемо визначати суб'єктивне право, відволікаючись від інтересу правовласника» [14, с. 52–62].

Зазначена позиція була піддана розумній критиці з боку інших вчених, до яких належить також і автор цього дослідження.

Інтерес не є частиною, чи то складовою суб'єктивного цивільного права, він не включається в його структуру, а існує окремо, будучи передумовою і метою даного суб'єктивного цивільного права. На підтримку цієї позиції розумною є думка Р. О. Стефанчука. Вчений вказує, що якби суб'єктивне цивільне право вмещувало в собі інтерес, то формування в законі неможливо було б зазначати на кшталт «цивільні права і інтереси», оскільки перша категорія поглинала би другу і вимивала її юридичний сенс, позбавляла необхідності юридичної самоідентифікації [2, с. 109].

Також слід додати, що критерієм розмежування суб'єктивного цивільного права і правового інтересу в цивільному праві України є спосіб їхнього правового захисту. В першому випадку різноманіття таких способів обумовлене структурою суб'єктивного цивільного права (правомочність на власні дії, правомочність вимоги). Захист суб'єктивного цивільного права здійснюється шляхом як пасивного, так і активного зобов'язання інших учасників цивільних правовідносин (визнання правочину недійсним, припинення дії, яка порушує право, відновлення становища, яке існувало до порушення, примусове виконання обов'язку в натурі, зміна правовідношення, припинення правовідношення, відшкодування збитків та інші способи відшкодування майнової шкоди, відшкодування моральної (немайнової) шкоди тощо). В такий спосіб відбувається захист прав учасника регулятивного правовідношення і в межах його змісту.

Захист правового інтересу має іншу юридичну природу свого правового забезпечення. Не будучи втіленим безпосередньо в суб'єктивному цивільному праві, правовий інтерес як очевидне прагнення особи підлягає захисту, не обмежуючись змістом цивільних правовідносин, до якого у суб'єкта існує інтерес.

Таким чином, право на захист забезпечує реалізацію суб'єктивного цивільного права та правового інтересу в межах охоронних правовідносин.

2. МАТЕРІАЛИ ТА МЕТОДИ

2.1 Визначення правової регламентації корпоративних правовідносин

У роботі використані методи порівняльного правового дослідження. Переважно це методи, які регулюють корпоративні правові відносини – порівняльні. Вони ґрунтуються на тому, що корпоративні відносини є не тільки приватного характеру, але виступають також і основою для регламентації соціальних процесів, часто заміняючи собою загальне соціальне середовище для здійснення життєдіяльності. І це дозволяє говорити про те, що порівняльний метод дає можливість відрегулювати внутрішні правові відносини в середовищі, де відбувається формування корпоративних відносин. Даний метод використовується в роботі для формування загальної картини розуміння можливостей для реалізації інтересів корпорації і суспільства в їх сукупному розвитку.

Додатково використовується метод альтернативної регуляції правових відносин у сфері корпоративних взаємодій. Кожен з учасників корпоративної взаємодії повинен покривати частину функцій, які йому делегує корпорація. У роботі застосовується метод, при якому кожен з учасників спільноти і працівників, що беруть участь у корпоративних відносинах, усвідомлює своє місце в соціально-му середовищі і таким чином регулює свою участь у соціальній сфері.

2.2 Біполярне регулювання корпоративних правовідносин

Досліджуючи природу корпоративних правовідносин, автори використовують метод аналітичної структури, оскільки учасники корпорації, передаючи своє майно в обмін на акції (частки участі), втрачають на нього право власності. Як можна спостерігати, автори визнають абсолютні права, ґрунтуючись на речовій концепції власності. Право на акцію (частку) залишилося поза їхньою увагою. Іншими словами, проблема полягає у методології дослідження місця акції (частки) в системі корпоративних правовідносин. У зв'язку з цим у статті розкривається питання корпоративного методу при аналізі не тільки учасників цивільно-правових відносин, але також і в середовищі точного визначення структури та якісного наповнення і співвідношення їх з корпоративними відносинами. Для прогнозування правового регулювання застосовується прогностичний метод, який визначає структуру й формат взаємодії з суспільством. Додатково використовується метод правового прогнозування, який формує можливість становлення та імплементації в законодавство методів міжнародної стандартизації.

3. РЕЗУЛЬТАТИ ТА ОБГОВОРЕННЯ

3.1 Співвіднесення корпоративного права та цивільних правовідносин

Відповідність реального ідеальній правовій моделі досягається за допомогою правомірної поведінки учасників суспільних відносин. Так, встановлені в нормах об'єктивного права можливості, за допомогою юридичних фактів трансформуються в індивідуалізовані правові вимоги, які породжують суб'єктивне право особи [15]. В результаті здійснення суб'єктивних цивільних прав і виконання кореспондуючих юридичних обов'язків відбувається реалізація правових відносин між їх учасниками [9].

Вихід за межі правової регламентації суспільних відносин призводить до активізації дії правового примусу. Його мета полягає в упорядкуванні цивільних правовідносин, у межах яких відбулось порушення права, шляхом реалізації окремих правомочностей зі складу суб'єктивного цивільного права потерпілої особи, зокрема права на їх захист.

Під правом на захист розуміють можливість уповноваженої особи використовувати дозволені законом засоби власного примусового впливу на правопорушника, застосувати до нього заходи оперативного впливу, а також можливість звернутися до компетентних державних або недержавних органів з вимогою

спонукання зобов'язаної особи до певної правомірної поведінки [6, с. 105]. Слід зазначити, що правова природа права на захист є дискусійною в сучасній цивілістичній науці. Різноманітність наукових думок нашою вказує на необхідність пошуку відповіді на це питання в контексті предмета поточного наукового дослідження.

Суб'єктивне цивільне право є мірою можливої поведінки учасників цивільних правовідносин. Ця міра поведінки рефлексує за посередництвом відповідних правомочностей у процесі їх реалізації в структурі цивільних правовідносин. Характер таких правомочностей кореспондується з видом правовідносин, у яких вони знаходять власне втілення. У контексті поділу за функціональним призначенням є регулятивні та охоронні цивільні правовідносини, їх зміст конфігурується залежно від тих особливостей, які вони в себе несуть певним набором правомочностей.

Так, для регулятивних правовідносин характерно, що вони виникають на підставі диспозитивних правових норм, породжуються життєвими обставинами в межах відповідних правових моделей поведінки і скеровані на досягнення мети правового регулювання суспільних відносин. Забезпечення їх результативності досягається за допомогою правомочностей, що складають зміст регулятивних правовідносин – такі, як правомочності на власні дії, правомочності вимоги необхідної поведінки від зобов'язаної особи.

У свою чергу, природа охоронних правовідносин пов'язана з субстандартними умовами реалізації регулятивних (виникають як оклик на протиправні дії їх учасників), скеровані на відновлення правового становища учасників цивільних правовідносин, які передують правопорушенню (відшкодування шкоди, реституція правочину тощо), а також пов'язані з активною юридичною діяльністю органу правозастосування. Вказане досягається за посередництвом правомочності на захист. Враховуючи характер регулятивних правовідносин, недоречним є віднесення їх до структури суб'єктивних цивільних прав права на захист (у зв'язку з відсутністю підґрунтя для реалізації цієї правомочності в межах відповідних правовідносин).

Прибічники цієї точки зору стверджують таке: «Так, не викликає сумніву, що факт порушення цивільних правовідносин впливає на подальше існування суб'єктивного цивільного права, яке складає його зміст, оскільки втрачає власне реальне юридичне і фактичне навантаження. Це означає, що регулятивне правовідношення не має можливості власної реалізації».

Таким чином, ми можемо казати про біполярні форми здійснення цивільних прав у структурі різних за природою цивільних правовідносин. Суб'єктивне цивільне право і право на захист є різними правовими категоріями, оскільки мають різні правові підстави свого виникнення, структуру і направленість дії учасників правовідносин, їх строковість.

Підставою виникнення суб'єктивного цивільного права є правомірна дія або встановлена правовим регулятором цивільних правовідносин подія, яка має регулятивне юридичне значення для учасників цивільних правовідносин. У свою чергу, підставою виникнення права на захист є не регулятивні юридичні факти, а протиправні. За змістом, суб'єктивне цивільне право направлене на задоволення правового інтересу учасників правовідносин у процесі їхньої реалізації, тоді як право на захист має на меті виправлення дефекту цивільних правовідносин з метою їх подальшої належної реалізації.

Врешті-решт, суб'єктивне цивільне право діє протягом встановленого сторонами строку його реалізації з моменту прояву відповідного волевиявлення, в той час як виникнення права на захист безпосередньо пов'язане з порушенням суб'єктивного цивільного права або правового інтересу і діє протягом нормативно встановленого часу (позовної давності), сплив якого припиняє відповідне право, не впливаючи на власне суб'єктивне цивільне право.

Суб'єктивне цивільне право є передумовою реалізації права на захист. Необхідність правового захисту не завжди обумовлена реалізацією суб'єктивного цивільного права. Право на захист виникає як зворотна дія неналежного здійснення суб'єктивного цивільного права та існує протягом певного строку (позовна давність).

Певну завершеність наукового погляду про самостійність права на захист від суб'єктивного цивільного права надає відокремлення в структурі права на захист трьох правомочностей:

1. Можливість (правомочність) на самостійні фактичні дії по захисту права (на застосування засобів самозахисту) або на самостійні юридичні дії по поновленню права (на застосування засобів оперативного впливу).

2. Можливість (правомочність) вимоги від державних органів примусового поновлення порушеного права (на застосування засобів захисту і засобів відповідальності).

3. Можливість (правомочність) захисту права, праводомогання (на застосування засобів примусу в новому охоронному правовідношенні). На думку багатьох вчених, яку поділяє автор цього дослідження, такий поділ свідчить про самостійність права на захист [16, с. 21].

Отже, можна зробити висновок, що суб'єктивне цивільне право забезпечує реалізацію цивільних правовідносин у межах узгоджених їхніми учасниками моделей поведінки. Така реалізація досягається за посередництвом правомочностей, які складають зміст суб'єктивного цивільного права (правомочність на власні дії і правомочність вимоги).

Окремим можливим напрямом розвитку правового регулювання цивільних відносин є встановлення об'єктивних обставин реальної дійсності, суб'єктивних факторів девіантного характеру або правомірних дій третіх осіб, у зв'язку з чим виникають перешкоди на шляху нормального розвитку регулятивних правовід-

носин, що утруднюють або взагалі не дають можливості забезпечити реалізацію прав і обов'язків суб'єктів правовідносин (дефекти юридичного факту). За таких умов правове регулювання цивільних відносин не може забезпечити реалізацію певної правової моделі, узгодженої сторонами правовідносин. У цьому разі у правовому регулюванні цивільних правовідносин відбувається структурна трансформація [16, с. 54]. Поява нового охоронного правовідношення супроводжується формуванням його змісту за допомогою правомочностей, які забезпечують його належну реалізацію, – права на захист учасників цих правовідносин. Тобто в основу диференціації структури цивільних правовідносин на регулятивні та охоронні покладений конфлікт інтересів учасників відповідних правовідносин. У свою чергу, Ю. М. Жорнокуй вказує, що «оскільки здійснення права та досягнення законного інтересу має триваючий характер, проявляється у взаємодії численних суб'єктів, відповідні категорії відчують на собі вплив численних факторів – як позитивних, так і негативних... які в свою чергу ускладнюють або блокують процес правових можливостей. У сфері корпоративних відносин означена проблема вимагає врегулювання механізму здійснення суб'єктивних корпоративних прав та інтересів їхніх учасників...». І далі: «Така взаємодія та, в окремих випадках, порушення (створення загрози порушення) відповідних прав і інтересів породжує корпоративні конфлікти» [17, с. 52].

Розглядаючи структуру правовідносин у загальнотеоретичному контексті, зазначимо, що його зміст дійсно складає суб'єктивне цивільне право як «забезпечену законом міру можливої поведінки особи» [18, с. 13], яка складається з правомочностей (право на власні дії, право вимоги і право захисту), на що свого часу вперше звернув увагу С. Н. Братусь, ідеї якого були в подальшому розвинуті В. П. Грибановим. В залежності від функціонального значення цивільних правовідносин у правовому регулюванні, таке право конфігурується варіативним набором правомочностей. Саме така модель побудови цивільних правовідносин є предметом наукового диспуту про місце права на захист у структурі суб'єктивного цивільного права. Тому, на нашу думку, така дискусія позбавлена сенсу, оскільки кожна із наведених точок зору не виключає право на захист ані зі структури правовідносин, ані зі складу суб'єктивного цивільного права. Дослідження відбуваються в різній теоретичній площині. Якщо розглядати структуру суб'єктивного цивільного права в загальнотеоретичному контексті, то така теоретична модель правового відношення структурно складається із юридичного обов'язку та суб'єктивного цивільного права. Останній є синтезом трьох правомочностей: правомочність вимоги, правомочність на власні дії і правомочність захисту. Досліджуючи структуру правовідносин у цивільному праві з урахуванням виду правовідносин, ті ж правомочності диференціюються в залежності від охоронного або регулятивного типу цивільних правовідносин.

Також необхідно зазначити, що суть міждисциплінарного методу дослідження в науці складає використання неспецифічної для юриспруденції терміноло-

гії для позначення характеру явищ об'єктивної дійсності в їхній взаємодії між нерівноважними системами на основі принципу самоорганізації. Дослідження соціологічного поняття «конфлікт» крізь призму цивільних правовідносин, безумовно, має позитивні риси, оскільки дозволяє розглянути генезу суспільних відносин у когнітивному контексті в різновекторній керованості, встановити передумови девіантної поведінки особи, вирішити методологічні питання, поставлені перед соціологією права в цілому. Але, на нашу думку, аналіз прикладних проблем цивілістичної науки, до яких належить механізм дії права та його структура, місце таких його елементів, як правовідносини, має реалізовуватись за допомогою відповідного юридичного інструментарію, що передбачає використання менш абстрактних правових конструкцій (таких як суб'єктивне цивільне право, юридичний обов'язок, правовий інтерес тощо).

У теорії цивільного права існує правова конструкція правопорушення, яка у повному обсязі розкриває зміст того правового явища, яке деякі вчені визначають поняттям конфлікту. Слід додати, що в разі існування декількох логічних несуперечливих пояснень будь-якого явища, які пояснюють його однаково змістовно, при інших рівних умовах слід вважати правильним найпростіше з них (*lex parsimoniae*).

Так, професор Ю. М. Жорнокуй вказує, що визначення базової категорії, здатної бути основою дефініції правового конфлікту, має ґрунтуватися на сутнісних характеристиках означеного явища. Однак у правовій науці не вироблено єдиних критеріїв віднесення того чи іншого правового зв'язку до конфліктної ситуації, що має юридичну характеристику [17, с. 56]. У свою чергу, спроба автора провести паралель між поняттям охоронне корпоративне правовідношення і корпоративний конфлікт має спірний характер, оскільки для першого характерна об'єктивна наявність порушеного суб'єктивного цивільного права або правового інтересу учасника регулятивних цивільних правовідносин, тоді як другому характерна маргінальна поведінка особи – зовнішньо не визначена, але суб'єктивно сформована.

Тобто суб'єктивне цивільне право в залежності від типу цивільних правовідносин представлено в двох формах свого вираження:

- 1) регулятивне суб'єктивне цивільне право, яке є змістом регулятивних правовідносин;
- 2) компенсаційне суб'єктивне цивільне право, яке складає зміст охоронних правовідносин відповідно.

У той же час необхідно довести, що віднесення правомочності на захист до складової суб'єктивного цивільного права звужує сферу реалізації такої правомочності межами здійснення відповідного суб'єктивного цивільного права, елементом якого воно є, які визначені об'єктом конкретного цивільного правовідношення. В такому разі поза правовим впливом знаходяться суміжні суб'єктивному цивільному праву (як міри можливої поведінки) юридичні конструкції,

існування яких покликане забезпечити належну форму реалізації цивільних правовідносин, оскільки суб'єктивне цивільне право не повною мірою може відобразити існуючі правомірні прагнення суб'єктів цивільних правовідносин.

До таких слід віднести юридичну конструкцію правового інтересу. Отже, правові можливості, гарантовані державою, не обмежуються суб'єктивним цивільним правом. Будучи опосередкованим природним правом, вони включають у себе прагнення людини до задоволення особистісних потреб як відображення ступеня індивідуальної свободи, яка не має відповідної фізичної форми свого вираження.

Етимологічний зміст слова «інтерес» включає:

- увагу до когось/чогось, зацікавлення кимось/чимось; цікавість, захоплення;
- вагу, значення;
- те, що найбільше цікавить когось, що становить зміст чийхось думок і турбот;
- прагнення, потреби;
- те, що йде на користь комусь/чомусь, відповідає чийсь прагненням, потребам; вигоду, користь, зиск.

У загальносоціологічному значенні категорія «інтерес» розуміється як соціальна потреба, що об'єктивно існує та суб'єктивно усвідомлена, як мотив, стимул, збудник, спонування до дії; у психології – як ставлення особистості до предмета, як до чогось для неї цінного, такого, що притягує [19].

Така позиція Конституційного Суду України заснована на загальному підході до розуміння категорії «інтерес» як форми вияву вибіркового ставлення особистості до об'єкта, що визначається його життєвою важливістю й емоційною привабливістю [20, с. 24]. Таким чином, інтерес особи полягає в можливості реалізації його сенсу, що забезпечується правовими засобами впливу. З іншого боку, норма права формує «законність» інтересу як форми прояву непротиправного прагнення, яке знайшло своє відображення у моделі поведінки особи.

Так, у правових актах термін «інтерес» (враховуючи як його етимологічне, так і загальносоціологічне, психологічне значення) вживається у широкому чи вузькому значенні як самостійний об'єкт правовідносин, реалізація якого задовольняється чи блокується нормативними засобами. Прикладом застосування поняття «інтерес» у широкому сенсі є Конституція України, численні статті якої (статті 18, 32, 34, 35, 36, 39, 41, 44, 79, 89, 104, 121, 127, 140) наголошують на національних інтересах, інтересах національної безпеки, економічного добробуту, територіальної цілісності, громадського порядку, здоров'я і моральності населення, політичних, економічних, соціальних, культурних інтересах, інтересах суспільства, інтересах усіх співвітчизників, інтересах громадянина, інтересах держави, спільних інтересах територіальних громад сіл, селищ та міст тощо [19]. Вказуючи на наявність таких інтересів, Конституція України підкреслює необхідність їх забезпечення (ст. 18), задоволення (ст. 36) чи захисту (статті 44, 127).

Якщо очевидним є пов'язаність особи із належним їй суб'єктивним цивільним правом, захист якого здійснюється в межах охоронних правовідносин, то визначення характеру правового інтересу особи щодо кола цивільних правовідносин, захист яких вимагається, потребує свого додаткового з'ясування. Так, цілком логічно, що захист правового інтересу особи, суб'єктивне цивільне право якого відсутнє у межах конкретних регулятивних правовідносин, повинно мати межу розумної допустимості. В іншому випадку вірогідний захист інтересу особи обернеться зловживанням нею відповідним правом, зокрема процесуальним. При цьому слід визнати, що наукові дослідження радянського та пострадянського періоду проблем правової природи законного інтересу та форм реалізації його захисту не вирішують проблему встановлення оптимальної моделі співвідношення «можливості» і «дійсності» захисту інтересу особи при відсутності у нього відповідного суб'єктивного цивільного права в структурі спірних правовідносин, що, у свою чергу, ускладнює дієвість механізму правозахисту цивільних відносин.

Розглядаючи правовий інтерес як прагнення до користування конкретним благом, як зумовлений загальним змістом об'єктивного й прямо не опосередкований у суб'єктивному праві простий легітимний дозвіл, заінтересована особа отримує можливість звернення до суду з метою задоволення індивідуальних і колективних потреб і в тому разі, коли їхня реальна належність до цієї особи викликає обґрунтовані сумніви. Отже, критерій ступеня опосередкованості такого прагнення особи в суб'єктивному праві не встановлено в законодавстві України і є дискрецією суду.

Наприклад, недобросовісна особа, суб'єктивно вважаючи себе зацікавленою в отриманні певних матеріальних благ або в їх неотриманні іншою особою, має процесуальну можливість оскарження прийнятих актів правозастосування за відсутності на те об'єктивно-правової мотивації. Але доки суд дійде до відповідного висновку і підтвердить власну позицію зі справи прийняттям відповідного судового акта, може сплинути багато часу, що «зіграє» не на користь добросовісного учасника цивільних правовідносин. Тому доктринальне визначення меж правового інтересу особи у правовідносинах для його можливого захисту має суттєве значення у сфері правозастосування.

Вважаємо, що механізм реалізації законного інтересу в цивільних правовідносинах, у структурі яких активна особа не має суб'єктивних цивільних прав, обумовлюється потенційною здатністю особи забезпечити захист власних вже суб'єктивних цивільних прав у інших, кореспондуючих першим правовідносинах. Тобто формула захисту законного інтересу особи полягає в тому, що захист законного інтересу особи, не опосередкованого у суб'єктивному праві, має забезпечити охорону кореспондуючого суб'єктивного цивільного права в суміжних правовідносинах, тобто там, де він має місце. Формування закон-

ного інтересу особи генерується із наявного суб'єктивного цивільного права суміжних правовідносин, охорона яких забезпечується за посередництвом відповідного інтересу.

3.2 Судова практика регуляції корпоративних відносин

Застосування судової практики для регуляції корпоративних відносин слід пояснити наведеним прикладом.

Учасник підприємницького товариства звертається до суду з вимогою про визнання недійсним правочинів (укладених між таким товариством і третьою особою) з підстав, встановлених статтями 227, 229–235 Цивільного кодексу України (далі – ЦК України) [3].

Наявність законного інтересу учасника товариства, захист якого реалізується шляхом подачі відповідного позову до суду, обумовлено охороною його суб'єктивного цивільного права в корпоративному правовідношенні між учасником і підприємницьким товариством. Так, визнання недійсним правочинів, вчинення яких може вплинути на фінансовий стан підприємства, забезпечує охорону прав учасника товариства на отримання дивідендів від результатів підприємницької діяльності останнього. В такому разі законний інтерес виникає із суб'єктивного цивільного права, до належної реалізації якого прагне особа – безпосередній учасник корпоративних правовідносин.

Підтвердженням викладеного є правова позиція Верховного Суду України, яка роз'яснена у постанові суду від 1 липня 2015 р. по справі № 3-327гс15 [21].

Так, при розгляді судової справи суд касаційної інстанції дійшов помилкового висновку, що законом не передбачено право акціонера (учасника) господарського товариства звертатися до суду за захистом прав чи охоронюваних законом інтересів товариства поза відносинами представництва; учасник товариства не наділений суб'єктивним правом щодо здійснення повноважень власника майна товариства, а тому позивач не належить до тих суб'єктів, які мають право оспорити зазначені договори; учасники господарського товариства не вправі звертатися до суду за захистом прав та інтересів інших учасників господарського товариства та самого товариства поза відносинами представництва, а також обґрунтовувати свої вимоги порушенням прав інших учасників товариства.

Скасовуючи постанову Вищого господарського суду України від 19 листопада 2014 р. по справі № 911/2435/14 за позовом Федорова В. Ф. до товариства з обмеженою відповідальністю «Агроком» і приватного підприємства «Бета-Консалтинг» про визнання недійсним договорів, Верховний Суд України зазначив, що згідно з положеннями частин 1, 2 ст. 16 ЦК України кожна особа має право звернутися до суду з метою захисту свого особистого немайнового або майнового права та інтересу. Таким способом захисту цивільних прав та інтересів може бути, зокрема, визнання правочину недійсним.

Відповідно до частин 1, 2 ст. 203 ЦК України зміст правочину не може суперечити цьому Кодексу, іншим актам цивільного законодавства, а також інтересам держави і суспільства, його моральним засадам. Особа, яка вчиняє правочин, повинна мати необхідний обсяг цивільної дієздатності.

Підставою недійсності правочину є недодержання в момент вчинення правочину стороною (сторонами) вимог, встановлених частинами 1–3, 5 та 6 ст. 203 ЦК України. Якщо недійсність правочину прямо не встановлена законом, але одна зі сторін або інша заінтересована особа заперечує його дійсність на підставах, встановлених законом, такий правочин може бути визнаний судом недійсним (оспорюваний правочин) (ст. 215 ЦК України).

Згідно зі ст. 167 Господарського кодексу України, корпоративні права – це права особи, частка якої визначається у статутному капіталі (майні) господарської організації, що включають правомочності на участь цієї особи в управлінні господарською організацією, отримання певної частки прибутку (дивідендів) даної організації та активів у разі ліквідації останньої відповідно до закону, а також інші правомочності, передбачені законом та статутними документами. Під корпоративними відносинами маються на увазі відносини, що виникають, змінюються та припиняються щодо корпоративних прав.

За змістом п. 4 ч. 1 ст. 12 Господарського процесуального кодексу України (далі – ГПК України) господарським судам підвідомчі, зокрема, справи, що виникають з корпоративних відносин у спорах між юридичною особою та її учасниками (засновниками, акціонерами, членами), у тому числі учасником, який вибув, а також між учасниками (засновниками, акціонерами, членами) юридичної особи, пов'язаними зі створенням, діяльністю, управлінням та припиненням діяльності такої особи, крім трудових спорів.

І головна теза правової позиції Верховного Суду України: «Тобто, незалежно від суб'єктного складу, якщо учасник (акціонер) господарського товариства обґрунтовує відповідні позовні вимоги порушенням його корпоративних прав, то такий спір підвідомчий господарським судам...».

Аналіз наведених норм матеріального права з урахуванням положень пп. 18.1, 18.5.7 статуту ТОВ «Агроком», зважаючи на частку позивача у статутному фонді товариства (70 %), дає підстави для висновку, що акціонер (учасник) товариства може оспорити договір, вчинений господарським товариством, якщо обґрунтує відповідні позовні вимоги порушенням його корпоративних прав.

Таким чином, суди першої та апеляційної інстанцій дійшли обґрунтованого висновку про визнання недійсними зазначених договорів, оскільки їх укладання директором товариства з ТОВ «Агроком» свідчить про порушення корпоративних прав позивача щодо управління справами товариства, розподілу прибутку товариства (з одержанням своєї частки) від господарської діяльності товариства та погіршення майнового стану підприємства, що впливає на права позивача як учасника, з часткою у статутному капіталі товариства в розмірі 70 % [21].

Аналогічну правову позицію викладено у постанові Верховного Суду України від 21 січня 2015 р. у справі № 3-207гс14: «...Так, за змістом п. 4 ч. 1 ст. 12 ГПК України господарським судам підвідомчі, зокрема, справи, що виникають з корпоративних відносин у спорах між юридичною особою та її учасниками (засновниками, акціонерами, членами), у тому числі учасником, який вибув, а також між учасниками (засновниками, акціонерами, членами) юридичної особи, пов'язаними із створенням, діяльністю, управлінням та припиненням діяльності такої особи, крім трудових спорів.

Тобто, незалежно від суб'єктного складу, якщо учасник (акціонер) господарського товариства обґрунтовує відповідні позовні вимоги порушенням його корпоративних прав, то такий спір підвідомчий господарським судам...» [22].

В аналогічній ситуації, переглядаючи справу № 5015/3721/12 в касаційному порядку, Вищий господарський суд України дійшов висновку про наявність підстав для задоволення заявленого учасником ТОВ «Три Оскара» позову про визнання недійсним укладеного відповідачами спірного договору купівлі-продажу нерухомого майна. Суд касаційної інстанції також погодився з висновками судів попередніх інстанцій стосовно того, що позивач як учасник товариства має право на захист своїх корпоративних прав та право на подання позову про визнання спірної угоди недійсною, і що обраний ним спосіб захисту свого порушеного права та охоронюваного законом інтересу відповідає способам захисту права, встановленим ст. 16 ЦК України, а право на його обрання передбачено ст. 215 ЦК України.

Натомість у доданих для порівняння постановвах суду касаційної інстанції у справі № 2-23/4600-2009, у справі № 18/3627/11, в яких, на думку заявника, суд касаційної інстанції, розглядаючи спір з аналогічним змістом позовних вимог та за подібних обставин справи, дійшов протилежного висновку – про відсутність підстав для задоволення позову учасника товариства стосовно визнання недійсним договору купівлі-продажу нерухомого майна. Вказане свідчить про нестабільність судової практики з означених проблемних питань, що пояснюється відсутністю у суду «належного тилу» (у вигляді достатнього нормативного регулювання проблеми захисту правового інтересу учасника корпоративних правовідносин) і незрілістю судової системи України проти авторитету судової влади країн *Common law*.

Для усунення розбіжностей у застосуванні судами касаційної інстанції зазначеної норми матеріального права, Судова палата у господарських справах Верховного Суду України в постанові від 21 січня 2015 р. по справі № 3-214гс14 сформувала таку правову позицію.

Відповідно до ст. 115 ЦК України (у редакції, чинній на час виникнення спірних правовідносин), господарське товариство є власником майна, переданого йому учасниками товариства у власність як вклад до статутного (складеного) капіталу.

Згідно зі ст. 10 Закону України «Про господарські товариства» (у редакції, чинній на час виникнення спірних правовідносин), визначено права учасників господарського товариства. Проте учасник не наділений суб'єктивним правом щодо здійснення повноважень власника майна товариства, оскільки власником вважається товариство, права якого здійснюються через загальні збори учасників.

Однак звертаючись до суду із зазначеним позовом, позивач послався на те, що оспорюваним договором порушено його корпоративні права, оскільки відчуження основних активів товариства, до яких входило спірне приміщення, призвело до неможливості використання цього майна в господарській діяльності товариства і, як наслідок, – неможливості одержання відповідної частки прибутку товариства [23].

Необхідно зазначити, що таку правову позицію викладено у п. 51 постанови Пленуму Верховного Суду України від 24 жовтня 2008 р. № 13 «Про практику розгляду судами корпоративних спорів», в якому вказано, що законом не передбачено право акціонера (учасника) господарського товариства звертатися до суду за захистом прав чи охоронюваних законом інтересів товариства поза відносинами представництва. На цій підставі господарським судам належить відмовляти акціонерам (учасникам) господарського товариства в задоволенні позову про укладення, зміну, розірвання чи визнання недійсними договорів та інших правочинів, вчинених господарським товариством. Спори цієї категорії є підвідомчими (підсудними) господарським судам незалежно від їхнього суб'єктного складу на підставі п. 4 частини першої ст. 12 ГПК України, якщо акціонер (учасник) господарського товариства обґрунтовує відповідні позовні вимоги порушенням його корпоративних прав [24].

Так, формування правової позиції Верховним Судом України з означеного питання позбавлене однорідності. У постанові від 18 квітня 2011 р. по справі № 3-29гс11 Верховний Суд України, розглянувши у відкритому судовому засіданні заяву публічного акціонерного товариства «ОТП Банк» про перегляд Верховним Судом України постанови Вищого господарського суду України від 21 грудня 2010 р. у справі № 8/219 пн-к за позовом Кирилова В. Д. до товариства з обмеженою відповідальністю «Луганська фірма “Силует”», публічного акціонерного товариства «ОТП Банк» про визнання недійсними договорів, дійшов висновку, що згідно з вимогами чинного законодавства України товариство є власником майна, переданого йому у власність засновниками та учасниками як внески, а управління товариством здійснюють його органи.

Статтею 10 Закону України «Про господарські товариства» визначено права учасників господарського товариства. Отже, учасник товариства не наділений суб'єктивним правом щодо здійснення повноважень власника майна товариства, а тому висновок суду першої інстанції, з яким погодився Вищий господарський суд України (про те, що спірні угоди порушують права позивача), не ґрунтується

на законі. Таким чином, позивач не належить до тих суб'єктів, котрі мають право оспорити зазначені договори.

Крім того, учасники господарського товариства не вправі звертатися до суду за захистом прав та інтересів інших учасників господарського товариства та самого товариства поза відносинами представництва, а також обґрунтовувати свої вимоги порушенням прав інших учасників товариства [25].

Аналогічна за змістом правова позиція Верховного Суду України доведена до юридичної спільноти постановою суду від 6 жовтня 2009 р. по справі № 3-4111 к09-45/19 тощо [26].

Проте, на нашу думку, динаміка правової позиції Верховного Суду України з означеного питання носить не кон'юнктурний характер, а обумовлена сучасною тенденцією розвитку громадського суспільства, в основі якої – принцип розумності, добропорядності і справедливості в площині реалізації п. 1 ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (право на справедливий суд), а також відповідною традицією континентальної системи права, основу якого складає не судовий прецедент, а джерело права.

Європейський суд з прав людини у справі «Кредитний і індустріальний банк проти Чехії» 21 жовтня 2003 р. висловив позицію, що суб'єктивне право не може бути теоретичним та ілюзорним у результаті застосування зайве формалізованої процедури. При цьому процесуальні підстави відмови в доступі до правосуддя, які не враховують вказане, є порушенням ст. 6 Конвенції [5].

Показовим у цьому контексті є правова позиція Європейського суду з прав людини у справі «Ватан проти Росії» (рішення суду від 7 жовтня 2004 р., скарга № 47978/99). Так, суд при розгляді справи визнав, що «особистість» організації (за сенсом ст. 34 Конвенції) може бути значно ширшою від її юридичного статусу та включати в себе декілька юридичних осіб. Суд зазначив, що поняття «жертва», яке використовується в ст. 34 Конвенції, означає особу, до якої мають безпосереднє відношення дії або бездіяльність, що розглядаються (рішення по справі «Еккле проти Немечини» (Eckle v. Germany) від 15 липня 1982 р., § 66). У подальшому він зазначив, що прийняття скарги від «особи», якої можливе порушення стосується лише побічно, обґрунтовано тільки у виняткових обставинах, – зокрема, якщо прямо встановлено, що безпосередня жертва не має можливості звернутися до суду через органи, передбачені положеннями її статуту (рішення по справі «Агротексим та інші проти Греції» (Agrotexim and others v. Greece) від 24 жовтня 1995 р., § 66) [5].

У такому випадку суд виходить із процесуальної доцільності надання правового захисту особі, яка вважає себе потерпілою в сенсі ст. 34 Конвенції. Однак задля рівновекторного вирішення питання по суті спору Європейський суд з прав людини застосовує концепцію «piercing the corporate veil».

Слід погодитись із вченими, які визначають, що Європейський суд з прав людини у своїй практиці змінив скерованість цієї концепції, застосував її не для

покладення відповідальності на акціонерів (учасників), а для надання їм права на захист інтересів компанії. У такому разі суд доходить висновку, що права компанії та права її акціонера (учасника) слід розглядати як нероздільні й рівні за обсягом.

На думку Європейського суду з прав людини, вказані особи мають право подавати скаргу до суду на захист прав та інтересів юридичної особи, оскільки їхнє порушення впливає на права заявника, але за умови відсутності конфлікту інтересів між власне акціонерами (учасниками) [4, с. 51], що є досить розумним. Отже, право – «живий організм», який розвивається пропорційно розвитку громадянського суспільства і зміни світогляду його членів. Таким чином, розвиток корпоративних правовідносин обумовлює постійне вдосконалення форм і способів їхнього захисту, що проявляється в забезпеченні реалізації суб'єктивних цивільних прав, а також інтересів учасників таких правовідносин, так само, як і захисту не тільки безпосередньо учасників корпоративних правовідносин, але й пов'язаних із ними осіб.

Вищенаведене дозволяє зробити такі висновки. Впорядкування суспільних відносин забезпечується за допомогою відповідного механізму правового регулювання суспільних відносин. Фактором їхньої результативності є ефективність функціонування механізму захисту суб'єктивних цивільних прав і юридичних обов'язків учасників правовідносин. Вказане залежить не тільки від комплексу юридичних дій у межах відповідної правової норми, мета яких полягає у відновленні порушеного стану суб'єкта права. Суттєве значення має об'єкт правового захисту, яким, крім суб'єктивного цивільного права, також є правовий інтерес особи. Отже, правові можливості, гарантовані державою, не обмежуються суб'єктивним цивільним правом. Будучи опосередкованим природним правом, останнє включає до себе прагнення людини в задоволенні потреб особистості як відображення ступеня індивідуальної свободи – правовий інтерес.

Правовий інтерес не є складовою суб'єктивного цивільного права. Як його передумова і мета, він існує окремо, внаслідок чого отримує самостійне юридичне навантаження. Зокрема, критерієм розмежування суб'єктивного цивільного права і правового інтересу в цивільному праві України є спосіб захисту. Правовий інтерес як очевидне прагнення особи підлягає захисту, не обмежуючись змістом цивільних правовідносин, до якого у суб'єкта права існує розумний інтерес.

ВИСНОВКИ

Право на захист забезпечує належність реалізації суб'єктивного цивільного права та правового інтересу учасників у цивільних правовідносинах. Суб'єктивне цивільне право та правовий інтерес виникає із правомірного, має регулятивне значення в динаміці цивільних правовідносин. Право на захист актуалізується із протиправного, має мету виправлення дефекту в структурі цивільних правовідносин з метою їх належної реалізації.

Суб'єктивне цивільне право і правовий інтерес відображають міру можливої поведінки учасників цивільних правовідносин. Вона (поведінка) рефлексується від правомочностей учасників цивільних правовідносин. Так, забезпечення результативності для регулятивних правовідносин досягається за допомогою таких конструкцій, як правомочності на власні дії, правомочності вимоги необхідної поведінки від зобов'язальної особи. Для охоронних правовідносин, які скеровані на відновлення правового становища учасників цивільних правовідносин – правомочностей на захист. З огляду на означене, суб'єктивне цивільне право і право на захист не співвідносяться між собою за формулою «загальне – часткове».

Право на захист забезпечує реалізацію суб'єктивного цивільного права та правового інтересу в межах охоронних правовідносин. Якщо захист особою її суб'єктивного цивільного права є очевидним, то визначення інтересу особи стосовно цивільних правовідносин, захист яких вимагається, потребує встановлення юридичного алгоритму його забезпечення.

Механізм реалізації правового інтересу в цивільних правовідносинах, в структурі яких активна особа не має суб'єктивних цивільних прав, обумовлюється здатністю забезпечити захист суб'єктивних цивільних прав такої особи в інших, пов'язаних із ним цивільних правовідносинах. Так, формування правового інтересу особи генерується із наявного суб'єктивного цивільного права цієї особи, але в суміжних правовідносинах, охорона яких забезпечується за посередництвом захисту правового інтересу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- [1] Конституція України [Електронний ресурс] : станом на 30 верес. 2016 р. / Верховна Рада України. – 2016. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>.
- [2] Стефанчук Р.О. Особисті немайнові права фізичних осіб у цивільному праві (поняття, зміст, система, особливості здійснення та захисту) : монографія / Р.О. Стефанчук. – Хмельницький : Видавництво Хмельницького університету управління і права, 2007. – 625 с.
- [3] Цивільний кодекс України [Електронний ресурс] : станом на 7 берез. 2018 р. / Верховна Рада України. – 2018. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/435-15>.
- [4] Афанасьев Д. Возможности защиты, предоставленные участниками и акционерами компаний Европейским судом по правам человека / Д. Афанасьев // Хозяйство и право. – 2012. – № 1. – С. 49–56.
- [5] Избранные решения Европейского суда по правам человека. Статья 11 Европейской конвенции о защите прав человека и основных свобод / [сост.: К. Баранов, В. Громова, Н. Звягина, Д. Макаров]. – Москва : Московская Хельсинская группа, 2012. – 200 с.
- [6] Грибанов В.П. Осуществление и защита гражданских прав / В.П. Грибанов. – Москва : Статут, 2000. – 411 с.
- [7] Братусь С.Н. Юридическая ответственность и законность (очерк теории) / С.Н. Братусь. – Москва : Юридическая литература, 1976. – 215 с.
- [8] Чеговадзе Л.А. Структура и состояние гражданского правоотношения : монография / Л.А. Чеговадзе. – Москва : Статут, 2004. – 532 с.

- [9] Власова А. В. Структура субъективного гражданского права : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / А. В. Власова. – Ярославль, 1998. – 150 с.
- [10] Венедиктова И. В. Охраняемый законом интерес в гражданском праве : монография / И. В. Венедиктова. – Харьков : Точка, 2012. – 508 с.
- [11] Толстой Ю. К. К теории правоотношения / Ю. К. Толстой. – Ленинград : Издательство Ленинградского университета, 1959. – 88 с.
- [12] Иоффе О. С. Правоотношение по советскому гражданскому праву / О. С. Иоффе. – Ленинград : Издательство Ленинградского университета, 1949. – 144 с.
- [13] Венедиктов А. В. Государственная социалистическая собственность / А. В. Венедиктов. – Москва : Издательство АН СССР, 1948. – 834 с.
- [14] Мотовиловкер Е. Я. Интерес как сущностный момент субъективного права (цивилистический аспект) / Е. Я. Мотовиловкер // Правоведение. – 2003. – № 4. – С. 52–62.
- [15] Кархалев Д. Н. Концепция охранительного гражданского правоотношения : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.03 / Д. Н. Кархалев. – Екатеринбург, 2010. – 407 с.
- [16] Коструба А. В. Юридичні факти в механізмі правоприпинення цивільних відносин : монографія / А. В. Коструба. – Київ : Ін Юре, 2014. – 376 с.
- [17] Жорнокуй Ю. М. Корпоративні конфлікти в акціонерних товариствах: цивільно-правовий аспект : монографія / Ю. М. Жорнокуй. – Харків : Право, 2015. – 532 с.
- [18] Братусь С. Н. Субъекты гражданского права / С. Н. Братусь. – Москва : Госюриздат, 1950. – 360 с.
- [19] Справа про охоронюваний законом інтерес [Електронний ресурс] : Рішення від 01.12.2004 № 18-рп/2004 / Конституційний Суд України. – 2004. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/v018p710-04>.
- [20] Венедіктова І. В. Методологічні засади охоронюваних законом інтересів у приватному праві : монографія / І. В. Венедіктова. – Харків : Нове слово, 2011. – 260 с.
- [21] Справа № 3-327гс15 [Електронний ресурс] : постанова від 01.07.2015 / Судова палата у господарських справах Верховного Суду України. – 2015. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/46078534>.
- [22] Справа № 3-207гс14 [Електронний ресурс] : постанова від 21.01.2015 / Судова палата у господарських справах Верховного Суду України. – 2015. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/42576430>.
- [23] Справа № 3-214гс14 [Електронний ресурс] : постанова від 21.01.2015 / Судова палата у господарських справах Верховного Суду України. – 2015. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/42576414>.
- [24] Про практику розгляду судами корпоративних спорів [Електронний ресурс] : постанова від 24.10.2008 № 13 / Верховний Суд України. – 2008. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/v0013700-08/page2>.
- [25] Справа № 3-29гс11 [Електронний ресурс] : постанова від 18.04.2011 / Верховний Суд України. – 2011. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/15968263>.
- [26] Справа № 3-4111к09 [Електронний ресурс] : постанова від 06.10.2009 / Судова палата у господарських справах Верховного Суду України. – 2009. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/9341164>.

REFERENCES

- [1] Verkhovna Rada of Ukraine. (2016). *Constitution of Ukraine*. Retrieved from <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>

- [2] Stefanchuk, R. O. (2007). *Personal non-property rights of individuals in civil law (concept, content, system, peculiarities of implementation and protection)*. Khmelnytsky: Publishing of Khmelnytsky University of Management and Law.
- [3] Verkhovna Rada of Ukraine. (2018). *Civil Code of Ukraine*. Retrieved from <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/435-15>
- [4] Afanasyev, D. (2012). Possibilities of protection provided by participants and shareholders of companies by the European Court of Human Rights. *Business and Law*, 1, 49–56.
- [5] Baranov, K., Gromova, V., Zvyagina, N., & Makarov, D. (2012). *Selected solutions of the European Court of Human Rights. Article 11 of the European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms*. Moscow: Moscow Helsinki Group.
- [6] Gribanov, V. P. (2000). *Implementation and protection of civil rights*. Moscow: Statute.
- [7] Bratus, S. N. (1976). *Legal responsibility and legitimacy (theoretical essay)*. Moscow: *Yuridicheskaya Literatura*.
- [8] Chegovadze, L. A. (2004). *Structure and state of civil legal relations*. Moscow: Statute.
- [9] Vlasova, A. V. (1998). *Structure of subjective civil law* (PhD thesis, Saint-Petersburg State University, Yaroslavl, Russian Federation). Retrieved from <http://www.dissercat.com/content/struktura-subektivnogo-grazhdanskogo-prava>
- [10] Venediktova, I. V. (2012). *Legally protected interest in civil law*. Kharkiv: Tochka.
- [11] Tolstoy, Yu. K. (1959). *The theory of legal relations*. Leningrad: Publishing House of Leningrad University.
- [12] Ioffe, O. S. (1949). *The legal relationship under the Soviet civil law*. Leningrad: Publishing House of Leningrad University.
- [13] Venediktov, A. V. (1948). *State socialist property*. Moscow: Publishing House of the USSR Academy of Sciences.
- [14] Motovilovker, E. Ya. (2003). Interest as an essential point of subjective law (civilized aspect). *Jurisprudence*, 4, 52–62.
- [15] Karkhalev, D. N. (2010). *The concept of protective civic relationship* (Doctoral thesis, Ural State Law Academy, Ekaterinburg, Russian Federation). Retrieved from <http://www.dissercat.com/content/kontseptsiya-okhranitelnogo-grazhdanskogo-pravootnosheniya>
- [16] Kostruba, A. V. (2014). *Legal facts in the mechanism of law termination of civil relations*. Kyiv: In Yure.
- [17] Zhornokui, Yu. M. (2015). *Corporate conflicts in joint-stock companies: civil-law aspect*. Kharkiv: Pravo.
- [18] Bratus, S. N. (1950). *The subjects of civil law*. Moscow: Gosyurizdat.
- [19] Constitutional Court of Ukraine. (2004, December). Case about the interest protected by law. Retrieved from <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/v018p710-04>
- [20] Venediktova, I. V. (2011). *Methodological principles of the interests protected by the law in private law*. Kharkiv: Nove Slovo.
- [21] Chamber of Commerce in Economic Affairs of the Supreme Court of Ukraine. (2015, July). *Case No 3-327gs15*. Retrieved from <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/46078534>
- [22] Chamber of Commerce in Economic Affairs of the Supreme Court of Ukraine. (2015, January). *Case No 3-207h14*. Retrieved from <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/42576430>
- [23] Chamber of Commerce in Economic Affairs of the Supreme Court of Ukraine. (2015, January). *Case No 3-214h14*. Retrieved from <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/42576414>

- [24] Supreme Court of Ukraine. (2008, October). *About the practice of consideration by the courts of corporate disputes*. Retrieved from <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/v0013700-08/page2>
- [25] Supreme Court of Ukraine. (2011, April). *Case No 3-29zc11*. Retrieved from <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/15968263>
- [26] Chamber of Commerce in Economic Affairs of the Supreme Court of Ukraine. (2009, October). *Case No 3-4111k09*. Retrieved from <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/9341164>

Анатолій Володимирович Коструба

Доктор юридичних наук, доцент, професор кафедри цивільного права
Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника
76018, вул. Шевченка, 57, Івано-Франківськ, Україна

Анатолий Владимирович Коструба

Доктор юридических наук, доцент, профессор кафедры гражданского права
Прикарпатский национальный университет имени Василия Стефаника
76018, ул. Шевченко, 57, Ивано-Франковск, Украина

Anatoly V. Kostruba

Doctor of Law, Associate Professor
Professor of the Department of Civil Law
Vasyl Stefanyk Precarpathian National University
76018, 57 Shevchenko Str., Ivano-Frankivsk, Ukraine

Рекомендоване цитування: Коструба А. В. Теоретичне розуміння системи правових форм захисту корпоративних відносин / А. В. Коструба // Вісник Національної академії правових наук України. – 2018. – Т. 25. – № 1. – С. 97–119.

Suggested Citation: Kostruba, A.V. (2018). Theoretical understanding of the system of legal forms of protection of corporate relations. *Journal of the National Academy of Legal Sciences of Ukraine*, 25(1), 97–119.

Стаття надійшла / Article arrived: 16.02.2018

Доопрацьовано / Revised: 20.03.2018

Схвалено до друку / Accepted: 05.04.2015